

Metropolitanism and the Welfare City

Hjalmar Mehr and the Stockholm Kulturhus

Christoph Grafe

In their capacity as guardians of the material and spiritual welfare of their citizens, local politicians have long played a pivotal role in the construction of urban building devoted to culture. The theatres, libraries or public galleries that most of the larger cities in Europe and North America acquired in the nineteenth and early twentieth centuries testify to the particular combination of a sense of pride and responsibility of mayors and aldermen as founders or initiators, clients or benefactors. More recently, roughly since the 1980s, this impulse has been redirected towards occasionally successful, more often merely hopeful strategies of city branding. Frequently the realisation of a public building capable of embodying the cultural ambitions of a city is something of a personal triumph for politicians suffering from the relative invisibility of their efforts, as public debates are often dominated by national politicians and their commentators.

The frustration of local politicians, many of whom find themselves at the receiving end of decisions made at the national and, increasingly, the European level is not without reason. Particularly in the present financial crisis it is the cities and local authorities that feel the effect of cuts in budgets for social welfare, public services and cultural facilities. The concept of the city, the *commune*, as an entity with a large degree of autonomy seems to be fundamentally undermined by the concentration of financial powers and taxation policies at the level of national politics. Local authorities, then, become administrators of want, their representatives spending most of their time organising the retreat of the state in the health and education sector, in housing or in culture. The observation of a gradual disempowerment of the cities – and its apparent acceleration against the background of the present crisis – is significant. After all, it was local politicians like Max Brauer in Altona, Ludwig Landmann in Frankfurt, Gustav Böß in Berlin, Karl Seitz in Vienna, Herbert Morrison in London or Monne de Miranda in Amsterdam (to name a few), whose politics of reform, in the fields of social welfare, education or health as well as in housing, provided powerful precedents for the creation of the post-1945 welfare state.¹ Indeed, these municipal reform politics of the early twentieth century could be seen as a laboratory for the much larger systems of public welfare after the Second World War.

Local politicians also figure prominently in the post-war reconstruction campaigns in cities across Western Europe and in the realisation of public buildings that invariably appeared in the new or rebuilt town centres. As national governments created the legal and financial frameworks

¹ As the incomplete list shows, these reform initiatives were not exclusively limited to Social Democratic politicians. Ludwig Landmann, who was the burgo-master in the period of the New Frankfurt, was a

member of the liberal German Democratic Party, as was Gustav Böß, who supported Martin Wagner's planning of inter-war Berlin.

Metropolitanisme en de welvaartsstad

Hjalmar Mehr en het Stockholmse Kulturhus

Christoph Grafe

Lokale politici hebben, als daartoe bevoegde hoeders van het materiële en spirituele welbevinden van burgers, lange tijd een doorslaggevende rol gespeeld in de stichting van publieke gebouwen, die gewijd zijn aan cultuur. De theaters, bibliotheken of openbare musea, die de meeste grotere steden in Europa en Noord-Amerika verwierven in de negentiende eeuw en vroeg twintigste eeuw, getuigen van de bijzondere combinatie van trots en verantwoordelijkheid bij burgemeesters en wethouders in hun rol van stichters, initiators, opdrachtgevers of weldoeners. Recentelijk, ongeveer vanaf de jaren tachtig, heeft deze impuls zich gericht op soms succesvolle, maar vaker alleen maar hoopvolle strategieën van *city branding*. Vaak is de realisatie van een publiek gebouw, dat de culturele ambities van een stad tot uitdrukking brengt, een soort persoonlijke triomf voor politici, die last hebben van de relatieve onzichtbaarheid van hun inspanningen. Publieke debatten worden immers dikwijls gedomineerd door nationale politici en hun commentatoren.

De frustratie van lokale politici, van wie velen geacht worden de klappen op te vangen van besluiten die op nationaal (en meer en meer op Europees niveau) worden genomen, is niet zonder reden. In de huidige periode van financiële crisis zijn het juist de steden en de lokale overheden die de bezuinigingen op sociale voorzieningen, publieke werken en culturele faciliteiten voelen. Het concept van de stad, de *commune*, als een entiteit met een grote mate van autonomie lijkt fundamenteel te worden ondermijnd door de concentratie van financiële beslissingsbevoegdheden en inkomensverdeling op het niveau van de nationale politiek. Zo verwordt de lokale overheid tot louter de boekhouder van het tekort en rest haar slechts om zich bezig te houden met het organiseren van de terugtrekkende staat in de sectoren gezondheidszorg, onderwijs, woningbouw of cultuur. Deze geleidelijk toenemende machteloosheid van de steden – die nog wordt versneld door de huidige crisis – is een opmerkelijk verschijnsel. Het waren immers juist lokale politici zoals Max Brauer in Altona, Ludwig Landmann in Frankfurt, Gustav Böß in Berlijn, Karl Seitz in Wenen, Herbert Morrison in Londen of Monne de Miranda in Amsterdam, die met hun hervormingspolitiek op het gebied van sociale voorzieningen, onderwijs, gezondheidszorg of woningbouw een krachtig precedent schiepen voor de oprichting van de welvaartsstaat na 1945.¹ Deze gemeentelijke hervormingspolitiek uit de vroege twintigste eeuw kan met recht beschouwd worden als een laboratorium voor de veel omvangrijker systemen van overheidsvoorzieningen na de Tweede Wereldoorlog.

¹ Zoals de incomplete lijst laat zien, beperkten deze hervormingsinitiatieven zich niet tot sociaal-democratische politici. Ludwig Landmann, in die periode burgemeester van het nieuwe Frankfurt, was lid van

de liberale Duitse Democratische Partij, net als Gustav Böß, die het stedenbouwkundig plan van Martin Wagner voor het Berlijn tussen de twee wereldoorlogen ondersteunde.

of the welfare system, city councils and their leaders took the responsibility for concrete arrangements, and for building schools, hospitals or housing schemes. Similarly, a new set of active cultural policies ensuing from broader agendas of social reform precipitated construction campaigns for new theatres, galleries and libraries, providing the welfare city with public buildings for its ceremonial centre. In the 1950s and 1960s, the period coinciding with the *moment suprême* of the post-war welfare systems facilitated by sustained economic growth, the rebuilt cities on both sides of the iron curtain as well as some of the new towns founded at the time were rapidly acquiring new cultural buildings testifying to the ambitions of their local politicians.²

The history of the post-war reconstruction of Stockholm's inner city and the building of a new cultural centre is in many ways similar to developments elsewhere. Its result, a total restructuring of the centre of the Swedish capital is, however, unique. Nowhere in Western Europe were the political forces that intended to restructure society systematically stronger than in Sweden. No other country adopted the welfare state model earlier and more profoundly and nowhere else were social experimental impulses resulting in a complete overhaul of educational and cultural institutions more effective than here. It is against this background that the cultural experimentation of the 1960s could materialise in a building that was both to represent and facilitate a new egalitarian and democratic society, the Kulturhus. Conceived as a radically new 'cultural living room' with spaces for exhibitions, performances and libraries, the Kulturhus was planned and realised between 1966 and 1974. Following the ideas of its 'inventors', museum director Pontus Hultén and architect Peter Celsing, the building was to offer a 'shop window of the welfare system',³ an environment where professional performers or 'cultural workers' and the general public were to collaborate, and where boundaries between 'official' art and 'amateur' creativity would dissolve. The building would not have materialised, however, had it not been championed by Hjalmar Mehr, the most powerful Stockholm politician of the period and, arguably, one of the most effective local politicians in post-war Europe.

While Hultén and Celsing left their imprint on the programmatic character and physical form of the building, Mehr in his various roles of councillor for social, financial and estate development pulled his weight to force his fellow Social Democrats behind the party line of a radical modernisation of the city centre.⁴ It was Mehr's commitment and political weight that tipped the balance towards realising what might otherwise have remained a utopian project. Nonetheless, existing literature on the Kulturhus tends either to emphasise the role of Peter Celsing and his architectural vision, or that of Hultén as the originator of the concept. The role of Mehr, by comparison, has remained largely unexposed.

² In the new towns the provision of cultural facilities, though envisaged, often proved difficult and the cultural centres were often realised with substantial delays, if at all.

³ Kurt Bergengren, *När skönheten kom till city* (Stockholm: Aldus, 1976), 186.

⁴ Anders Gullberg, 'Spelet om Nedre Norrmalm', in: Anders Gullberg et al., *Stockholm blir stor stad*, published on the occasion of Stockholm, cultural capital of Europe (Stockholm: Byggförlaget, 1998), 27.

Lokale politici figureerden ook prominent in de naoorlogse wederopbouwcampagnes in de steden van West-Europa en in de realisatie van publieke gebouwen die stelselmatig verrezen in de nieuwe of herbouwde stadscentra. Terwijl nationale overheden de wettelijke en financiële kaders van het welvaartssysteem in elkaar zetten, stelden gemeenteraden en wethouders zich verantwoordelijk voor de daadwerkelijke uitvoering van scholen, ziekenhuizen en woningen. Een nieuwe cultuurpolitiek, onderdeel van de uitgebreidere agenda's rond sociale hervorming, versnelde tegelijkertijd de bouw van nieuwe theaters, musea en bibliotheken, de publieke gebouwen voor het ceremoniële centrum van de naoorlogse welvaartsstad. In de jaren vijftig en zestig, de periode die samenviel met het *moment suprême* van de naoorlogse welvaartsstaat, mogelijk gemaakt door een aanhoudende economische groei, kregen de wederopbouwsteden aan weerszijden van het IJzeren Gordijn, net als sommige van de *New Towns* die in dezelfde periode werden gerealiseerd, in hoog tempo nieuwe culturele gebouwen die getuigden van de ambities van hun lokale politici.²

De geschiedenis van de naoorlogse reconstructie van de binnenstad van Stockholm en de bouw van een nieuw cultureel centrum is in veel opzichten vergelijkbaar met ontwikkelingen elders. Maar het resultaat – een volledige reconstructie van het centrum van de Zweedse hoofdstad – is uniek. Nergens in West-Europa was de politieke macht, met zijn plannen om de maatschappij systematisch te herstructureren, zo sterk als in Zweden. Geen enkel ander land omarmde het model van de welvaartsstaat zo vroeg en zo grondig, en nergens anders waren sociaal-experimentele uitgangspunten effectiever dan hier, waar ze resulteerden in een volledige herziening van het onderwijs en de culturele instituties. Tegen deze achtergrond konden de culturele experimenten van de jaren zestig materialiseren in een gebouw, het *Kulturhus*, dat een nieuwe egalitaire en democratische maatschappij moest verbeelden en faciliteren. Opgezet als een radicaal nieuwe 'culturele woonkamer' met ruimten voor tentoonstellingen, voorstellingen en bibliotheken, werd het Kulturhus tussen 1966 en 1974 gepland en gebouwd. In de voetsporen van de ideeën van zijn 'uitvinders', museumdirecteur Pontus Hultén en de architect Peter Celsing, moest het gebouw een 'etalage van het welvaartssysteem'³ bieden, een omgeving waar professionele artiesten of 'culturele werkers' (*kulturarbetare*) en het publiek zouden samenwerken, en waar de grens tussen 'officiële' en 'amateurkunst' zou vervagen. Maar het gebouw zou er niet zijn gekomen, als Hjalmar Mehr, de machtigste Stockholmse politicus van dat moment, en waarschijnlijk een van de effectiefste plaatselijke politici in het naoorlogse Europa, het niet had gesteund.

Terwijl Hultén en Celsing hun stempel drukten op het programma en de fysieke verschijningsvorm van het gebouw, preste Mehr vanuit zijn verschillende rollen als wethouder/schepen met de portefeuilles Sociale Zaken, Financiën en Woningbouw, zijn sociaal-democratische collega's om de partijlijn van een radicale vernieuwing van het stadscentrum te volgen.⁴ Dankzij Mehr's betrokkenheid en politieke gewicht sloeg de balans door

2 Culturele faciliteiten in de *New Towns* werden vaak wel gepland, maar bleken moeilijk uitvoerbaar. De culturele centra werden vaak met grote vertraging gerealiseerd - of zelfs helemaal niet.
3 Kurt Bergengren, *När skönheten kom till city*, (Stockholm: Aldus, 1976), 186.

4 Anders Gullberg, 'Spelet om Nedre Norrmalm', in: Anders Gullberg et al., *Stockholm blir stor stad*, gepubliceerd voor de gelegenheid van Stockholm, culturele hoofdstad van Europa, (Stockholm: Byggförlaget, 1998), 27.

A Rebel Taking Responsibility

Who was Hjalmar Mehr? The majority of contemporary commentators have few positive things to say about the man who dominated Stockholm local politics for more than two decades. Hjalmar Mehr's characterisation as the quintessential *betonsoffe* (concrete socialist) until recently informs much of what has been written on the project of his life, the transformation of inner Stockholm. The *Wikipedia* entry on Mehr, for example, introduces him as 'best known for the demolition of Stockholm's inner city' and his role in the so-called 'question of the elm trees', a particular episode that for many activists and writers marks the definitive end of the dominance of technocratic Social Democratic politics at the end of the 1960s. It is only in the biography *Stockholmskärlek* (Loving Stockholm) by the broadcaster and writer Björn Elmbrant that a more nuanced and fuller picture of the man who with some justification could be described as the real originator of the modern Stockholm and the Kulturhus is painted.⁵

Hjalmar Leo Mehr (1910-1979) was the son of parents both of whom had fled Tsarist Russia to avoid prosecution for their activities in the fledgling workers movement. Born into in a secular Jewish, left-wing immigrant working class environment – his parents on one occasion received Vladimir Illich Lenin as their visitor⁶ – Mehr was brought up in an atmosphere of activism. Having completed his studies at the University of Stockholm he started his career in 1934 in the law firm of the Social Democratic politician Georg Branting. The internationalist views of the young lawyer who, according to his biographer, had established his reputation as the 'number one young theoretician of Stockholm', were by this time already firmly established. In the 1930s Mehr supported the Republicans in the Spanish civil war and became one of the Swedish

Stockholms Kulturhus, 1966-1974, architect: Peter Celsing

The elm incident: demonstrators try to prevent the elms in Kungsträdgården from being felled / Het iepen-incident: demonstranten trachten te voorkomen dat de iepen in Kungsträdgården gekapt worden

5 Björn Elmbrant, *Stockholmskärlek – en bok om Hjalmar Mehr* (Stockholm: Atlas, 2010).

6 *Ibid.*, 25.

naar realisering van wat anders misschien een utopisch project was gebleven. Toch heeft de bestaande literatuur over het Kulturhus de neiging óf de rol van Peter Celsing en zijn architectonische visie te benadrukken, óf die van Hultén als de bedenker van het concept. Daarmee vergeleken is de rol van Mehr goeddeels onderbelicht gebleven.

Een rebel neemt de verantwoordelijkheid

Wie was Hjalmar Mehr? Het merendeel van de contemporaine schrijvers heeft weinig positieve dingen te zeggen over de man die meer dan twee decennia de lokale politiek in Stockholm beheerste. Een nog recente karakterisering van Hjalmar Mehr als de typische *betonsosse* (betonsocialist) is illustratief voor de manier waarop sinds de jaren zeventig over zijn levenswerk, de transformatie van de binnenstad van Stockholm, is geschreven. *Wikipedia* bijvoorbeeld introduceert Mehr als ‘vooral bekend om de sloop van de binnenstad van Stockholm’ en noemt zijn rol in de zogenaamde ‘iepen-kwestie’, een specifieke gebeurtenis die voor veel activisten en schrijvers het definitieve einde van de dominantie van de technocratische, sociaal-democratische politiek aan het einde van de jaren zestig markeert. Pas in de biografie *Stockholmskärlek* (Liefde voor Stockholm) van de hand van radiojournalist en auteur Björn Elmbrant, wordt een genuanceerder en vollediger beeld geschetst van de man die zonder twijfel beschreven zou kunnen worden als de werkelijke grondlegger van het moderne Stockholm en het Kulturhus.⁵

De ouders van Hjalmar Leo Mehr (1910-1979) ontvluchtten tsaristisch Rusland om te voorkomen dat ze vervolgd zouden worden voor hun activiteiten in de nog prille arbeidersbeweging. Afkomstig uit een seculier joods, links georiënteerd immigranten arbeidersmilieu (zijn ouders kregen op een bepaald moment bezoek van Vladimir Illich Lenin)⁶ groeide Mehr op in een sfeer van activisme. Na te zijn afgestudeerd aan de universiteit van Stockholm, begon hij zijn loopbaan in 1934 op het advocatenkantoor van de sociaal-democratische politicus Georg Branting. De internationalistische ideeën van de jonge advocaat, die volgens zijn biograaf de reputatie had de ‘beste jonge theoreticus van Stockholm’ te zijn, waren op dat moment al stevig geworteld. In de jaren dertig ondersteunde Mehr de Republikeinen in de Spaanse Burgeroorlog en werd hij een van de Zweedse actievoerders om de Nobelprijs voor de vrede in 1936 aan de Duitse dissident Carl von Ossietzky te schenken.⁷ Tijdens zijn carrière bleef hij altijd bijzonder geïnteresseerd in internationale politiek en midden jaren zestig leverde hij als een de eerste in Zweden uitgesproken kritiek op de oorlog in Vietnam.⁸ Mehr, die door de Oostenrijkse kanselier Bruno Kreisky⁹ ‘de klassieke

5 Björn Elmbrant, *Stockholmskärlek – en bok om Hjalmar Mehr* (Stockholm: Atlas, 2010).

6 Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 25.

7 De voordracht voor Von Ossietzky ondervond heftige tegenstand bij de Duitse nationaal-socialistische regering. Von Ossietzky, in de Weimar-periode redacteur van het progressieve weekblad *Die Weltbühne*, werd op dat moment gevangen gehouden in concentratiekamp Esterwegen en de Duitse regering eiste dat hij de prijs zou weigeren. Mehr's campagne om Von Ossietzky te steunen, had gedeeltelijk succes: 49 Zweedse parlementsleden

ondertekenden een brief ten gunste van de Duitse dissident. Christoph Schottes, *Die Friedensnobelkampagne für Carl von Ossietzky in Schweden* (Oldenburg: Bibliotheks- und Informationssystem der Universität Oldenburg, 1997), 148-149.

8 Interview with Stefan Mehr, *Dagens Nyheter*, maart 1998.

9 Thomas Anton, *Governing Greater Stockholm – a study of policy development and system change* (Berkeley, CA: University of California Press, 1975), 122.

campaigners for awarding the Nobel peace prize to the German dissident Carl von Ossietzky in 1936.⁷ During his career he always retained a strong interest in international politics and in the mid-1960s became one of the first outspoken critics of the Vietnam War in Sweden.⁸ Characterised as ‘the classic internationalist’ by the Austrian chancellor Bruno Kreisky,⁹ Mehr considered himself an expert on metropolitan problems on a global scale and operated as a mediator in the conflicts of the Cold War.¹⁰ Many years later, at the end of a nearly 30-year-long career as councillor, he would characterise himself as ‘a foreign politician with local politics as his hobby’.¹¹

Mehr's introduction to Stockholm's local administration occurred around 1939, when he joined the social services department, and in 1940 he was appointed director of the information department and later secretary of the financial department.¹² In 1950, when the ‘bourgeois’ parties took over the council, the 40-year-old lawyer was appointed leader of the opposition in the city council. As the Social Democrats regained power in the council in 1958, Mehr was elected *finansborgarråd*, the full-time councillor for financial affairs and effectively the leader of the Stockholm city council.¹³ He was to hold this post with an interruption from 1966 to 1970 until 1971.

Invested with a keen sense of power and a deep knowledge of the municipal administrative machinery, Mehr became the main actor in the radical modernisation of the city.¹⁴ Relying on his considerable skills as a negotiator he pressed ahead with his vision of a well-functioning and smoothly administered city region. It was especially in his policy of land acquisitions for the expansive satellite towns that the *finansborgarråd* displayed an effective combination of dexterity, ruthlessness and commitment. In a study of Stockholm local politics in the post-war period the American political scientist Thomas Anton described one of the many controversial moves of Mehr, involving the annexation of parts of one suburb, as being ‘in the best traditions of European spy thrillers’.¹⁵

Within this larger project of transforming Stockholm into a modern metropolis the redevelopment of the inner city occupied a pivotal position. In order to achieve his aims, Mehr did not hesitate to use the rhetoric of class struggle that he had developed in his youth, denouncing the opponents of the large-scale demolitions as nostalgic or, worse, forces of

7 Von Ossietzky's nomination was violently opposed by the German National Socialist government. At the time Von Ossietzky, one of the editors of the progressive weekly newspaper *Die Weltbühne* in the Weimar years, was a prisoner in the concentration camp Esterwegen and the German government demanded that he decline the prize. Mehr's campaign in support of Von Ossietzky was, in part, successful: 49 members of the Swedish parliament signed a letter in favour of the German dissident. Christoph Schottes, *Die Friedensnobelkampagne für Carl von Ossietzky in Schweden* (Oldenburg: Bibliotheks- und Informationssystem der Universität Oldenburg, 1997), 148-149.

8 Interview with Stefan Mehr, *Dagens Nyheter*, March 1998.

9 Thomas Anton, *Governing Greater Stockholm: A Study of Policy Development and System Change* (Berkeley: University of California Press, 1975), 122.

10 Mehr's wife Liselotte entertained a long-lasting love affair with the Soviet writer Ilya Ehrenburg, tolerated by her workaholic husband. The *ménage à trois* resulting from this arrangement meant that both Liselotte and Hjalmar repeatedly spent time in Russia and were charged by the Swedish government with diplomatic tasks. Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (note 5), 109-114.

11 Ibid., 366.

12 Pontus Dahlman, ‘Hjalmar Mehrs hemliga sidor’, *Dagens Nyheter*, 19 May 2002.

13 Anton, *Governing Greater Stockholm*, op. cit. (note 9), 144.

14 Gullberg, ‘Spellet om Nedre Norrmalm’, op. cit. (note 4), 26.

15 Anton, *Governing Greater Stockholm*, op. cit. (note 9), 81; Cf Elmbrant, 130-147

internationalist' werd genoemd, beschouwde zichzelf als een expert op het gebied van grotestadsproblematiek op wereldschaal en bemiddelde in conflicten van de Koude Oorlog.¹⁰ Jaren later, na een bijna 30 jaar lange loopbaan als raadslid, zou hij zichzelf karakteriseren als 'een buitenlandse politicus met lokale politiek als hobby'.¹¹

Rond 1939 maakte Mehr kennis met het gemeentebestuur van Stockholm. Hij ging werken op de afdeling Sociale Zaken en werd in 1940 benoemd tot directeur van de afdeling Voorlichting en later tot secretaris van Financiën.¹² In 1950, toen 'bourgeois' partijen de macht in de raad overnamen, werd de 40-jarige advocaat benoemd tot oppositieleider in de gemeenteraad. Toen de sociaal-democraten in 1958 weer de overhand kregen in de gemeenteraad, werd Mehr gekozen tot *finansborgarråd*, fulltime wethouder/schepen met de portefeuille Financiën en aldus de feitelijke leider van de gemeenteraad van Stockholm.¹³ Hij zou deze functie tot 1971 bezetten, met een onderbreking van 1966 tot 1970.

Voorzien van een scherp gevoel voor macht en een grondige kennis van de gemeentelijke administratieve machinerie, werd Mehr de belangrijkste speler in de radicale modernisering van de stad.¹⁴ Gebruikmakend van zijn aanzienlijke talent als onderhandelaar drukte hij zijn visie op een goed functionerende en soepel bestuurde stadsregio door. Vooral in zijn grondpolitiek rond de bouw van uitgebreide satellietsteden vertoonde de *finansborgarråd* een effectieve combinatie van handigheid, meedogenloosheid en betrokkenheid. In een studie over de lokale politiek in Stockholm in de naoorlogse jaren omschreef de Amerikaanse politicoloog Thomas Anton een van de vele controversiële zetten van Mehr (in dit geval de annexatie van delen van een randgemeente) als: 'in de beste traditie van de Europese spionagethrillers'.¹⁵

In het kader van het uitgebreidere project om Stockholm te veranderen in een moderne metropool, nam de herontwikkeling van de binnenstad een kernpositie in. Om zijn doel te bereiken, aarzde Mehr niet om gebruik te maken van de retoriek van de klassenstrijd die hij in zijn jeugd had ontwikkeld, waarbij hij tegenstanders van de grootschalige sloop aan de kaak stelde als nostalgische onbenullen of erger nog, reactionaire krachten.¹⁶ Het feit dat hij zelf om zijn ideeën te realiseren, strategische coalities vormde met sommige van de grootste Zweedse banken en bedrijven, leek zijn sociaal-democratische geloofwaardigheid niet te schaden.¹⁷ Het gemak waarmee hij zich bewoog in de kleine vijver van de lokale overheid, de hoogste rangen van corporatief Zweden, maar ook in de kringen van nationale politiek, leek zijn positie van politicus die aan de touwtjes trok (een 'bloedhond' zoals een zijn tegenstanders hem eens noemde) en buitengewoon gewiekste *operator* alleen maar te vergroten.¹⁸

10 Mehr's echtgenote Liselotte had jarenlang een relatie met de sovjetschrijver Ilja Ehrenburg, wat door haar *workaholic* man werd getolereerd. De *ménage à trois* die hiervan het gevolg was, leidde ertoe dat zowel Liselotte als Hjalmar vaak in Rusland was en diplomatieke opdrachten kreeg van de Zweedse regering. Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 109-114.

11 Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 366.

12 Pontus Dahlman, 'Hjalmar Mehrs hemliga sidor', *Dagens Nyheter*, 19 mei 2002.

13 Anton, *Governing Greater Stockholm*, op. cit. (noot 9), 144.

14 Gullberg, 'Spelet om Nedre Norrmalm', op. cit. (noot 4), 26.

15 Anton, *Governing Greater Stockholm*, op. cit. (noot 9), 81; Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 130-147.

16 Bergengren, *När skönheten kom till city*, op. cit. (noot 3), 183.

17 Gullberg, 'Spelet om Nedre Norrmalm', op. cit. (noot 4), 30-31.

18 Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 89.

Hjalmar Mehr showing the model of the temporary parliament in the Kulturhus / Hjalmar Mehr met het model van het tijdelijke parlement in het Kulturhus

The western part of the Kulturhus used as parliament – shop window of democracy / Het westelijk deel van het Kulturhus in gebruik als parlement – etalage van de democratie (1971)

Kulturhus (1974)

The cultural experiment attracted new groups of users and new forms of behaviour in public / Het culturele experiment trok nieuwe gebruikers en nieuwe vormen van gedrag in het openbaar aan (1971)

The children's department / De kinderafdeling (1971)

Sergels Torg (2006)

Sergels Torg (2002)

The Kulturhuset and Sergels Torg seen from above /
Het Kulturhuset en Sergels Torg gezien vanuit vogelvlucht (1974)

reaction.¹⁶ The fact that he himself expediently formed coalitions with some of the largest Swedish banks and corporations in order to realise his ideas did not seem to diminish his Social Democratic credentials.¹⁷ The ease with which he seemed to move between the small pond of local administration, the highest ranks of corporate Sweden and in the circles of national politics seemed rather to enhance his position as a politician who pulled the strings, a ‘bloodhound’ as one political opponent once characterised him, and as an extremely skilful operator.¹⁸

Local Democracy and Cultural Patronage

Throughout his career Mehr promoted the municipal involvement in the arts. From the 1950s and defying his political opponents as well as friends, he pursued the project of a new theatre for the capital. When, in the mid 1960s, the proposal for moving *Moderna Museet* to the new centre of the city was first launched, Hjalmar Mehr immediately took it up and sought support for the idea among the city’s business leaders and journalists. The Kulturhuset, which eventually was the result of this idea of finding a location for the museum amid the department stores and banks, in due course became his personal project, devised in close cooperation with the museum director and the architect. Faced with a downturn in the city’s finances and a real possibility that the project might be aborted, Mehr once again showed his flexibility, suggesting the use of a part of the building as a temporary parliament.¹⁹

This was a manoeuvre that saved a project with which Mehr strongly identified. For him, who was known for larding his speeches with fragments of texts by Brecht quoted in German and who was an ardent reader of history and literature, the Kulturhuset was part of his overarching vision of Stockholm as a metropolis and the centre of the modern society that Sweden was to become. His support resonated with his firm belief in the ideals of enlightenment and in rational discourse, but it also reflected a deeper conviction that a sustainable democratic culture crucially relied on the cultural proficiency of its citizens. Against the background of Mehr’s own upbringing in the Stockholm immigrant community of the early twentieth century and personal experiences of the rise of totalitarianism in Spain and Germany, this commitment towards municipal cultural patronage occupied a central position in the value system of the politician. It is characteristic of Mehr, who could be described as a late exponent of a local Swedish version of the culture of the Left in Weimar Germany: ruthlessly unsentimental, committed to progress in all its forms, cultured and fearless when it came to realising his goals. Although Mehr never explicitly aligned himself with the particular architectural language of the Kulturhuset, or indeed the radical artistic anarchism of its institutional proposal, his unconditional support for the project suggests that he regarded both these aspects as consistent with his political persuasions.

¹⁶ Bergengren, *När skönheten kom till city*, op. cit. (note 3), 183.

¹⁷ Gullberg, ‘Spelet om Nedre Norrmalm’, op. cit. (note 4), 30-31.

¹⁸ Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (note 5), 89.

¹⁹ The official request to use part of the projected Kulturhuset as parliament had been received by the

city council on 7 December 1967. Just five days later, the council and the parliamentary offices received preliminary proposals for the adaptation of the design to incorporate the Riksdag. *Kulturlokaler vid Sergels Torg*, Kulturhuskommitténs slutrapport. Kommunstyrelsens utlåtanden (report) och memorial, no. 49 (Stockholm, 1971), 16-17.

Lokale democratie en culturele patronage

Tijdens zijn gehele carrière ondersteunde Mehr de gemeentelijke betrokkenheid bij de kunsten. Vanaf de jaren vijftig vervolgde hij het project van een nieuw theater in de hoofdstad, en tegen het uitgesproken verzet van zowel zijn politieke vijanden als zijn medestanders. Toen midden jaren zestig het voorstel voor het eerst werd gelanceerd om *Moderna Museet* (het Stockholmse museum voor moderne kunst) te verhuizen naar het nieuwe stadscentrum, pakte Hjalmar Mehr het onmiddellijk op en zocht hij aanhangers voor het idee onder de leidende zakenmensen en de journalisten in de stad. Het Kulturhus dat voortkwam uit het idee om het museum te situeren tussen de warenhuizen en de banken, werd gaandeweg zijn persoonlijke project, bedacht in nauwe samenwerking met de museumdirecteur en de architect. Toen het de stad financieel slechter ging en het project dreigde te mislukken, toonde Mehr opnieuw zijn behendigheid met zijn voorstel om het gebouw dan maar tijdelijk als parlement te gebruiken.¹⁹

Dit laatste was een manoeuvre die het project redde, waarmee Mehr zich sterk identificeerde. Voor Mehr, die erom bekend stond zijn toespraken te larderen met citaten van Brecht in het Duits en die hartstochtelijk over geschiedenis en literatuur las, was het Kulturhus onderdeel van zijn grotere visie op Stockholm als een metropool en het centrum van de moderne maatschappij waarnaar Zweden op weg was. In zijn betrokkenheid trilde zijn heilig geloof in de idealen van de verlichting en in een rationeel discours door, maar het weerspiegelde ook een intense overtuiging dat een duurzame democratische cultuur in de kern steunt op de culturele bekwaamheid van haar burgers. Met in het achterhoofd Mehr's eigen opvoeding in de Stockholmse immigrantengemeenschap van de vroege twintigste eeuw en zijn persoonlijke ervaringen met de opkomst van het fascisme in Spanje en Duitsland, nam dit engagement met betrekking tot de gemeentelijke culturele patronage een centrale positie in het waardesysteem van de politicus in. Het was karakteristiek voor Mehr, die omschreven kan worden als een late exponent van de lokale Zweedse versie van de linkse cultuur van Weimar-Duitsland: meedogenloos onsentimenteel, toegewijd aan de vooruitgang in alle opzichten, gecultiveerd en niet bang, als het er op aan kwam gestelde doelen te bereiken. Hoewel Mehr zich nooit expliciet associeerde met de specifieke architectonische taal van het Kulturhus, of met het radicaal-artistieke anarchisme van het institutionele concept ervan, suggereert zijn onvoorwaardelijke steun aan het project dat hij beide aspecten consistent vond met zijn politieke overtuiging.

Mehr was duidelijk trots op het Kulturhus. In zijn toespraak bij de opening beschreef hij het als 'de kroon op het werk' van de nieuwe stadsplanning. En hoewel de politicus zijn eigen rol als bemiddelaar meer dan een schepper van architectuur helder inzag, lijkt in het architectonische voorstel voor het gebouw zijn eigen visie op het nieuwe Stockholm door te klinken: een stad van boulevardcafés, waar je ook na tien uur 's avonds

19 Het gemeentebestuur ontving op 7 december 1967 het officiële verzoek om een deel van het geplande Kulturhus te gebruiken als parlement. Vijf dagen later ontvingen de gemeenteraad en het bureau van het parlement de eerste voorstellen voor een

aangepast ontwerp, om de Riksdag (het Zweedse parlement) te incorporeren. *Kulturlokalerna vid Sergels Torg*, Kulturhuskommitténs slutrapport. Kommunstyrelsens utlåtanden, report och memorial, nr. 49 (Stockholm: 1971), 16/17.

Mehr was clearly proud of the Kulturhus. In his speech at the inauguration he described it as 'the crown of the work' of the new planning of a city and although the politician definitely saw his own role as a facilitator rather than a creator of architecture, it seems that the architectural proposal of the building resonated with his own vision of the new Stockholm as a city of boulevard cafés, where it would be possible to have a decent meal after ten o'clock at night. (It should be noted that one of the many adversaries Mehr fought in his career was the temperance movement that had proposed a ban on alcohol in public venues. The new building with its long glass façade along the new square, its use of exposed concrete and references to American industrial objects definitely stemmed from the artistic programme of its architect Peter Celsing. Yet it could also be seen to reflect the position of Hjalmar Mehr, the politician who longed for a city that offered entertainment, cultural experiences and opportunities to all its citizens.

Ironically, it was exactly Mehr's uncompromising metropolitanism, as exemplified by the Kulturhus, that played a key role in the denouement of his political career in 1971. Against the background of growing opposition towards the large-scale demolition of the nineteenth-century fabric of central Stockholm, ideas about an 'alternative city' gained support among the young protest generation in the late 1960s. The *anti-nostalgiker*²⁰ Hjalmar Mehr, a strong believer in the necessity of economic modernisation in the service of social progress and hardened by two decades in local politics, failed to muster the intellectual flexibility that had served him well throughout his career. When the discontent with modern city planning found its object of resistance in a group of elm trees in the Kungsträdgården square near the Kulturhus, which were threatened by being felled for a new underground station, Mehr's methods of controlling the council and engaging with public opinion lost their effectiveness.²¹ Against the new type of activist political discourse, using public protest as a successful part of a campaign to influence the media, Mehr's insistence on the validity of a formalised democratic decision could be portrayed as old-fashioned and an indication of the fact that it was time for him to leave the stage of active local politics. The man who once described himself as a 'rebel deciding to take responsibility' did not understand – and did not seem to want to – the young protesters who were capable of mobilising a broad coalition against his politics.

Eventually the Kulturhus remains as the testament of a politician whose longing for a modern metropolis and a modern society played a crucial role in the radical reshaping of the landscape of a European capital. For Hjalmar Mehr the Kulturhus epitomised his agenda of a society, offering each individual citizen not only social security, but also cultural opportunities. As such the building acquired an emblematic status for the new welfare city. It represented the essence of his life work, the modern replanning of Stockholm, and has retained its position of a monument to a period

20 Dahlman, 'Hjalmar Mehrs hemliga sidor', op. cit. (noot 12).

21 wikipedia.org/Hjalmar Mehr, consulted 20 September 2007. For a detailed account of the question of the elm trees cf: Daniel Helldén, *Demokratin utmanas*,

almstriden och det politiska etablisemanget (Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2005).

nog een behoorlijke maaltijd kon gebruiken. (Hierbij moet worden opgemerkt dat de antidrankgebruik-beweging met haar voorstel voor een verbod op alcohol in publieke gelegenheden, een van de vele tegenstanders was die Mehr tijdens zijn carrière bestreed.) Het nieuwe gebouw met zijn lange, glazen façade aan het nieuwe plein, zijn gebruik van beton in het zicht en de referenties aan Amerikaanse industriële objecten is duidelijk afkomstig van het artistieke programma van architect Peter Celsing. Maar het gebouw kan ook gezien worden als een reflectie op de positie van Hjalmar Mehr, de politicus die verlangde naar een stad die haar burgers vermaak, culturele ervaringen en kansen bood.

Het was ironisch genoeg precies Mehr's onverzettelijke geloof in de grote stad, waarvan het Kulturhus het bewijs vormde, die de hoofdrol speelde in de ontknoping van zijn politieke carrière in 1971. Tegen de achtergrond van een groeiende weerstand tegen de grootschalige sloop van het negentiende-eeuwse weefsel van het centrum van Stockholm, begonnen onder de jonge protestgeneratie van de late jaren zestig ideeën post te vatten over een 'alternatieve stad'. De *anti-nostalgiker* Hjalmar Mehr, iemand die sterk geloofde in de noodzaak van economische modernisering ten dienste van sociale vooruitgang en gehard door twee decennia gemeentepolitiek, kon niet meer de intellectuele flexibiliteit opbrengen die hem gedurende zijn loopbaan zoveel diensten had bewezen.²⁰ Mehr's methoden om de gemeenteraad te controleren en de publieke opinie te bespelen, bleken niet langer effectief, op het moment dat het ongenoegen over de moderne stadsplanning zijn *pièce de résistance* vond in een groepje iepenbomen in de Kungsträdgården vlakbij het Kulturhus, dat voor de bouw van een nieuw metrostation dreigde te worden omgezaagd.²¹ Tegen dit nieuwe type activistisch-politiek discours, gebruikmakend van publiek protest als een succesvol onderdeel van een campagne om de media te beïnvloeden, kan Mehr's nadruk op the geldigheid van een geformaliseerde democratische beslissing als ouderwets worden geportretteerd. Het was een signaal dat het tijd voor hem was het toneel van de actieve lokale politiek te verlaten. De man die zichzelf ooit omschreef als een 'rebel die besloten heeft om verantwoordelijkheid te nemen' had geen begrip (en leek dat ook niet langer te willen) voor jeugdige protestacties, die in staat bleken een brede coalitie tegen zijn politieke standpunten te mobiliseren.

Het Kulturhus blijft ten slotte een soort testament van een politicus, wiens verlangen naar een moderne metropool en een moderne maatschappij, een cruciale rol speelde in de radicale hervorming van het landschap van een Europese hoofdstad. Voor Hjalmar Mehr belichaamde het Kulturhus zijn agenda voor een maatschappij, waarbij aan elke individuele burger niet alleen sociale zekerheid, maar ook culturele mogelijkheden werden geboden. Zo bezien kreeg het gebouw een emblematische status voor de nieuwe welvaartsstad. Het representeerde de essentie van zijn levenswerk, de moderne herplanning van Stockholm, en het heeft zijn positie behouden als een monument voor een tijdvak, waarin politici in staat waren een collectieve agenda te formuleren. Björn Elmbrant merkte

²⁰ Dahlman, 'Hjalmar Mehrs hemliga sidor', op. cit. (noot 12).

²¹ Wikipedia.org/ Hjalmar Mehr, bekeken 20 september 2007. Zie voor een gedetailleerd verslag van de

iepen-kwestie: Daniel Helldén, *Demokratin utmanas, almstriden och det politiska etablissemanget* (Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2005).

in which politicians were capable of formulating a collective agenda. As Björn Elmbrant has observed: 'Today forty years have passed. Hjalmar Mehr has gone. In the meantime the idea of a local authority engaged in building up a society, with a clear idea of what should be realised, has been replaced by a local authority of administrators, that distributes and pockets money, but which does not have an vision of the future.'²²

Today's Stockholmers may have misgivings about the ruthless destruction of the historic fabric of their city brought about Hjalmar Mehr's efforts. Yet it is exactly the fact that the Kulturhus continues to embody the convictions of an internationalist politician that allows this building to function as an 'other space' in a city in danger of being transformed into the exclusive playground and living environment of the affluent middle classes. It is, in other words, something that has become rare: a building that embodies a vision of a collective ideal and, at the same time, survives as one man's built declaration of love to his city.

²² Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (note 5), 263.

daarover op: ‘Vandaag zijn er 40 jaar verstreken. Hjalmar Mehr is verdwenen. Intussen is de idee van een lokaal bestuur dat betrokken is bij de opbouw van een maatschappij, met een helder idee over wat er moet gebeuren, vervangen door een lokale overheid van boekhouders, die geld rondpompt, maar geen visie op de toekomst heeft.’²²

De huidige inwoners van Stockholm zullen nog steeds hun twijfels hebben over de meedogenloze vernietiging van het historische weefsel van hun stad, als gevolg van de inspanningen van Hjalmar Mehr. Maar juist het feit dat het Kulturhus de overtuigingen van een internationalistische politicus belichaamt, zorgt ervoor dat dit gebouw functioneert als een ‘andere ruimte’ in een stad waar de transformatie tot een exclusief speelveld en leefmilieu voor de rijke middenklasse op de loer ligt. Het is met andere woorden iets zeldzaams geworden: een gebouw dat een visie van een collectief ideaal uitstraalt en dat tegelijkertijd overleeft als de gebouwde liefdesverklaring van een man aan zijn stad.

Vertaling: Gerda ten Cate

22 Elmbrant, *Stockholmskärlek*, op. cit. (noot 5), 263.